

A NEW EUROPE KÜLPOLITIKAI HETILAP ÉS A DÉLSZLÁV EGYSÉG

Szeghő Patrik

patrik.szegho@gmail.com

Absztrakt

Az első világháború révén Szerbia az antant hatalmak szövetségesevé lépett elő, s egyik pillanatról a másikra olyan befolyással bíró patronusokra lett, mint Henry Wickham Steed, a londoni Times napilap külügyi szerkesztője, valamint a korának legismertebb brit délszláv-szakértőjeként számon tartott történész, Robert William Seton-Watson. A két brit férfi és elvbarátaik olyannyira nagy hatást gyakoroltak a brit közvéleményre, hogy propaganda kampányuk révén sikerült gyökeresen megváltoztatniuk a Szerbiáról korábban kialakult képet.

A szerb hadsereg első világháborús sikerei és a közös ellenség megléte megteremtették a feltételeket Szerbia brit pártfogói számára, hogy propagandájukkal új szimbólumrendszert teremtve a balkáni országot a civilizáció és a kereszténység védelmezőjévé emeljék. Szerbia dicsőítésének csúcspontját jelentő országos „Koszovó napi” megemlékezés 1916 júliusában egyben nyitányát képezte annak a délszláv lobbinak, amely pár hónappal később a Nagy-Britanniai Szerb Társaság és a New Europe külpolitikai hetilap megalapításával öltött szervezett formát. Felismerve a szükségét egy olyan sajtóterméknek, amely a napisajtónál alkalmasabb az európai újrendezést érintő elképzelések részletes kifejtésére és a döntéshozók informálására, Steed és Seton-Watson 1916 őszén megalapította a New Europe nevű folyóiratot.

A hetilap az egyetlen olyan nyugat-európai sajtótermék volt, amely kizárólag kelet-európai külpolitikával foglalkozott, így széles körben olvasottá vált több szövetséges államban is. Az újság hasábjain a brit kormányhoz kötődő személyek, gyakran parlamenti képviselők, továbbá brit értelmiségiek és emigráns nemzetiségi vezetők is publikáltak. A tartós békét a New Europe csoport Ausztria–Magyarország feldarabolásával látta megvalósíthatónak, s erről hónapról hónapra a közvélemény szélesebb rétegeit sikerült meggyőznie. A világháború politikai és katonai eseményeire a lap programjának megfelelően adott választ és egyértelműen a háború keleti megoldása mellett foglalt állást.

Idővel a New Europe csoport jelentős befolyást gyakorolt a brit külügy fiatalabb alkalmazottaira, a lap pedig közvetlen hatással volt az első világháborút lezáró békerendezésre, ugyanis Seton-Watson és Steed elképzelései, érvei több esetben is támpontként szolgáltak a brit békedelegáció számára.

Kulcsszavak

New Europe, R. W. Seton-Watson, H. W. Steed, külpolitika, Osztrák–Magyar Monarchia, Szerbia, délszláv lobbis, közvélemény, Nagy-Britannia, békerendezés

A *New Europe* brit külpolitikai hetilap az első világháború közepén jött létre azzal a céllal, hogy meggyőzze a nyugati szövetséges államok vezetőit az Osztrák–Magyar Monarchia teljes feldarabolásának szükségességéről. A *New Europe* jelentősége abban rejlett, hogy az első kizárólag kelet-európai külpolitikával és a háború utáni rendezési tervvel is előálló lapként egyszerre tudott fórumot biztosítani az európai kisépek ügyével rokonszenvező nyugat-európai pártfogók és az emigráns nemzetiségi vezetők számára. Bár a lap egyetlen nyugat-európai nemzetiségi lobbinak sem volt közvetlenül a szócsöve, de alapítói a háború kitörése óta nyílt elkötelezettséget vállaltak a délszlávok ügye mellett. Ennek tükrében nem tekinthető véletlennek, hogy a dunai kettős monarchia felbomlásával keletkező Új Európa-elképzelésben jelentős felület jutott a délszláv-kérdés taglalására is. A tanulmány célja bemutatni, miként kapcsolódott össze az európai átrendezésre vonatkozó tervek propagálása a nagy-britanniai délszláv-barát lobbival a *New Europe* hetilap hasábjain.

Az Osztrák–Magyar Monarchia nemzetiségeinek első világháborús törekvései közül a délszlávok ügye indult a leghátrányosabb helyzetből. Amellett, hogy a brit felső vezetésnek szándékában állt megőrizni a Habsburg Birodalmat mint Németország háború utáni ellentpontját, a délszlávok helyzete több szempontból is reménytelennek tűnt. Szerbia megítélése meglehetősen negatív volt – s ebben a britek oszmán- és oroszellenessége, valamint a belgrádi királygyilkosság (1903) is nagy szerepet játszott –, a világháború során több délszláv terület alku tárgyává vált Olaszország háborúba lépéséért cserébe. A szerb kormány és a délszláv emigránsok között fennálló vita az egyesítés módját és a jövőbeli délszláv állam belső szerkezetét illetően olyan nézeteltérést jelentett, mely hátráltatta a nyugat-európai délszláv lobbó hatékonyságát. A német tüzszünetet követően (1918. november 11.) pedig bonyolította az egyesült délszláv állam hivatalos elismerésének folyamatát a győztes nagyhatalmak, így a brit kormány számára is.

A Balkán-félsziget, mely gazdasági, területi és stratégiai értékek hiányában az Egyesült Királyság érdekszféráján kívül esett, hosszú ideig ismeretlen maradt a brit közvélemény előtt. A nyugati szakirodalom által mellőzött Balkánt csupán a Nagy Háborút megelőző évtizedben fedezte fel magának az a tucatnyi értelmiségi, akik az első világháború alatt önjelölt Balkán-szakértőként egy-egy balkáni népet előtérbe helyezve próbáltak befolyást gyakorolni a szövetséges országok háborús politikájára. Az első világháború eseményei révén Szerbia az antant hatalmak szövetségesévé lépett elő, s egyik pillanatról a másikra olyan befolyással bíró patrónusai akadtak Nagy-Britanniában, mint a fent említett Robert William Seton-Watson, Henry Wickham Steed, Arthur Evans, és Ronald Burrows.¹ A négy brit férfi és elvarátaik

¹ **Robert William Seton-Watson** (1879–1951) skót származású brit történész, újságíró, 1905-től a *Spectator* bécsi tudósítója. Az 1906-os magyar alkotmányválság idején még kiállt a Függetlenségi Párt és a koalíció mellett Ferenc Józseffel szemben, de a koalíció elhibázott belpolitikája és a nemzetiségekkel szembeni türelmetlensége teljesen elfordította a kezdetben magyarbarátságáról ismert történészt nemcsak a magyar politikai elitől, hanem a magyar nemzettől is. 1908-ban *Faji problémák Magyarországon* címmel megjelent könyvében a magyar oligarchia erőszakos magyarosító politikáját hibáztatta a dualista állam belpolitikai stabilitásának aláaknázásáért, mindazonáltal egészen a világháború kitöréséig a Habsburg Birodalom szerkezeti átalakításának és fenntartásának híve maradt.

Henry Wickham Steed (1871–1956) befolyásos brit újságíró, 1913-tól a *Times* külügyi rovatának szerkesztője, 1919-től pedig az újság főszerkesztője. A *Times* bécsi tudósítójaként ismerkedett meg Seton-Watsonnal, akivel az első világháború során az európai újrendezés elválaszthatatlan elharcosaivá váltak. Az 1916-ban elinduló *New Europe* hetilap köré tömörülő csoport programja a germanofób és antiszemita Steed azon elgondolásán alapult, hogy a német világuralmi törekvéseket, „a pán-germán tervet”, csak az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásával és az elnyomott nemzetiségek felszabadításával lehet megakadályozni. (Lásd Steed 1924: 125–126; Hanak 1962: 181)

nagy hatást gyakoroltak a brit közvélemény alakulására, olyannyira, hogy kampányuk révén a világháború előtti szerb-kép gyökeres változáson ment keresztül. A Szerb Segélyalap (Serbian Relief Fund), a Nagy-Britanniai Szerb Társaság (Serbian Society of Great Britain), a Koszovó Napi Bizottság (Kosovo Day Committee) délszláv-barát érdekszervezetek mellett az Osztrák–Magyar Monarchia feldarabolása árán megvalósítható, európai újrendezésért küzdő *New Europe* hetilap is azt sugallta, hogy a német világhatalmi törekvésekkel szemben csak egy, a délszlávok által lakott összes területet magába foglaló Jugoszlávia jelenthet hathatós megoldást.

A szerb hadsereg első világháborús sikerei és a közös ellenség megléte megteremtették a feltételeket Szerbia brit pártfogói számára, hogy propagandájukkal új szimbólumrendszert teremtve a balkáni országot a civilizáció és a kereszténység védelmezőjévé emeljék. Megítélésének gyökeres megváltoztatásával Szerbia a háborúból hatalmas presztízzsel jött ki, a szerb nép a Balkán-félsziget hőségévé lépett elő, s a „kapu őrzőjeként”² nagyrebecsülés övezte. Ennek ellenére a délszláv mozgalom iránti szimpátia az első világháború során végig háttérbe szorult a brit katonai prioritásokkal szemben, ennek nyilvánvaló következménye volt a szövetségesek és Olaszország között megkötött titkos londoni szerződés is 1915 áprilisában.³ Felismerve a szükségét egy olyan sajtóterméknek, amely a napisajtónál alkalmasabb az európai újrendezést érintő elképzelések részletes kifejtésére és a döntéshozók informálására, Henry Wickham Steed és Robert William Seton-Watson 1916 őszén megalapította a *New Europe* nevű hetilapot azzal az eltökélt szándékkal, hogy propagálják a „nemzetietlen, mesterséges [Habsburg] Birodalom” (*New Europe*, no. 21, 1917. március 8.: 233) felbomlasztását.

A Kelet-Európával foglalkozó külügyi szemle megalapítása nem volt új keletű ötlet, ugyanis közvetlenül az első világháború kitörése előtt Seton-Watson 1914 júniusában közép-európai útra indult támogatókat keresni egy olyan nemzetközi, Európa-szintű folyóirat megindításához, amelyben a nemzetiségi kérdés került volna terítékre. (Seton-Watson 1981: 35) A

Arthur Evans (1851–1941) brit régész, Kréta-kutató. Politikai érdeklődését a Balkán-félsziget iránt a 1875. évi oszmánellenes felkelés keltette fel, amelynek megörökítésére *Gyalogszerrel Bosznia és Hercegovinán keresztül a felkelés idején, 1875. augusztus–szeptember* címmel külön könyvet szentelt.

Ronald Burrows (1867–1920) a King’s College szlávbarát igazgatója. Burrows figyelmét egy szlavisztika szak megindítására Robert William Seton-Watson hívta fel az első világháború alatt. Nagy-Britanniában a szláv kultúra, történelem és gyakorlatban egész Kelet-Európa mellőzve volt a felsőoktatásból, a történész felvetése tehát ezt az állapotot volt hivatott orvosolni. A szlavisztikával kapcsolatban Seton-Watson 1915 szeptemberében Burrows-nak írt levelében felfedte az igazgató előtt egy politikai lobbiszervezet és egy hetilap megalapításának körvonalazódó terveit: „egy Brit-Szláv Liga megalapítása [...] lefedné a politikai mezőt, az Ön szlavisztika fakultása a tudományost, és egy lehetséges havi folyóirat az irodalmat.” Egy évvel később, 1916-ban Seton-Watson mindhárom elképzelése megvalósult, amikor a Szláv Tanulmányok Tanszéke mellett megalakult a Nagy-Britanniai Szerb Társaság (Serbian Society of Great Britain) és a *New Europe* hetilap. (*Correspondence* 1976: 205, 235)

² A megnevezést David Lloyd George miniszterelnök egyik korabeli, Szerbiát méltató beszédéből kölcsönözték a szerb-párti brit propagandisták. (Lásd: Laffan, R. G. D. *The Guardians of the Gate*. Oxford, Clarendon, 1918: 3) A megnevezés arra utalt, hogy Szerbia kulcsországgént útját állja a közel-keleti német terjeszkedésnek.

³ Az 1915. évi Dardanellák-terv 200 ezer fő fölötti embervesztése és sikertelensége miatt a brit kabinet kénytelen volt a túlzónak vélt olasz területi igényeket elfogadni Olaszország mielőbbi hadba lépéséért cserébe. A brit hadvezetés meggyőzte a felsőbb politikai vezetést arról, hogy Olaszország hadba lépése a háború kimenetelét is eldöntheti, ezért végül az Asquith-kormány felajánlotta Olaszországnak Isztriát és Dalmácia egy részét, a külügyminisztérium pedig elérte az orosz diplomácia jóváhagyását a titkos szerződés megkötéséhez. (Waterhouse 1981: 126, 356, 365, 368–369; *War Memoirs I*: 339)

háború kitörésével a terv egy ideig kényszerűen lekerült a napirendről, mivel a Szerbiának nyújtandó segítség megszervezése a Szerb Segélyalapon keresztül, továbbá az emigráns délszláv politikai szervezet, a Jugoszláv Bizottság istápolása lekötötte Seton-Watson idejét, így a lapalapítás lassan, szakaszokban haladt előre. Seton-Watson 1915 márciusában hívta fel Ronald Burrows, a King's College igazgatójának figyelmét egy szlavisztika szak létrehozására annak okán, hogy kelet-európai – elsősorban szláv – kultúra és történelem gyakorlatilag az ideig mellőzve volt a szigetországi felsőoktatásból. (*Correspondence I.* 1976: 205) A szlavisztikával kapcsolatban Seton-Watson ugyanazon év szeptemberében ismét megkereste Burrows-t, ezúttal felfedve az igazgató számára egy politikai lobbizervezet és egy hetilap megalapításának körvonalait: „egy Brit-Szláv Liga megalapítása [...] lefedné a politikai mezőt, az Ön szlavisztika fakultása a tudományost, és egy lehetséges havi folyóirat a [szak]irodalmit.” (ibid. 235)

Egy évvel később, 1916-ban Seton-Watson mindhárom elképzelése megvalósult, amikor a Szláv Tanulmányok Tanszéke mellett megalakult a Nagy-Britanniai Szerb Társaság (Serbian Society of Great Britain) és a *New Europe* hetilap is. Az utóbbi esetében a szervezési feladatokkal és költségekkel járó lapalapításban a kedvezőtlen háborús események mellett Tomáš Masaryk elvbarátságának és anyagi támogatásának is hatalmas szerep jutott, ugyanis a – Szerbia ellen megindított – harmadik offenzíva idején (1915. szeptember) Masaryk már azt fejtegette Seton-Watsonnal folytatott levelezésében, hogy „egy kritikus hetilap [...] feltétlenül szükséges a közvélemény és mindennekfelett a kormány és a vezérkar útbaigazítására. [...] Amit én szeretnék, az angol értelem, politikai és stratégiai gondolkodás megtestesítője lenne.” (Seton-Watson 1943: 76)

1916 májusától kezdve Masaryk levelei sürgető hangvételt vettek fel a mielőbbi lapalapítás érdekében, amely kellő erejű kritikával élhetne, és nyomást gyakorolhatna a brit politikai és katonai vezetésre, mivel véleménye szerint „a kormány és a vezérkar (valamint a flotta) egyáltalán nem rendelkezik tervvel” a háború folytatását illetően. „Nem látok más megoldást, mint összehozni egy csapatnyi gondolkodó embert és nyíltan beszélni: a sajtó erőtlen, csak utólag bírál elmarasztalóan” – összegezte Masaryk. (Seton-Watson 1943: 84–85)

Steed és Seton egyaránt osztották Masaryk fenntartásait a napi sajtóval szemben, s 1916-ra megért bennünk az elhatározás, hogy megteremtsenek egy olyan sajtóközeget, amely – a közvélemény folyamatos külpolitikai informálása mellett – alkalmasabb az európai újrarendezést érintő elképzeléseik részletes, korlátok nélküli kifejtésére és propagálására. A napisajtóval szemben megfogalmazott kifogások valódi oka abban rejlett, hogy a *Times* szerkesztői nem voltak hajlandóak feltétel nélkül leköszölni Seton-Watsonék minden írását. Ettől függetlenül az önálló szemle kiadásáról először a *Times* vezetőségét próbálták meggyőzni, sikertelenül. (Steed 1924: 124) Ahogy a példa is mutatja, hiába nevezték ki Henry Wickham Steed-et 1913-ban a *Times* külpolitikai szerkesztőjévé, munkatársai – a háború előtt és alatt is – feltételekkel fogadták elképzeléseit a kelet-európai térség jövőjét illetően. (Jeszenszky 1997: 69–70) A *Times*-beli kudarcot követően a kiadással és a terjesztéssel járó költségek nagy részét Seton-Watson volt kénytelen biztosítani családi örökségéből, de az induláshoz Masaryk is juttatott 2000 fontot az Egyesült Államokba kivándorolt csehek adományából. (Seton-Watson H. & C. 1981: 178–179).

A délszláv-barát brit lobbisták 1915 tavaszán még nagy reményt fűztek a Londonban székelő emigráns délszláv szervezethez, a Jugoszláv Bizottsághoz, nem véletlen tehát, hogy az önálló délszláv érdekszervezet legnagyobb támogatói Seton-Watsonék köréből kerültek ki. Mindamelllett, hogy az emigráns szervezet belső megosztottsággal küzdött és 1916-ra elszigetelődött politikailag, Steed és Seton-Watson előtt bizonyossá vált, hogy a szerb kormány azt saját bábjának, semmint egyenrangú partnernek tekinti. Ennek okán Seton-Watson és köre saját kezébe vette a nagy-britanniai délszláv-lobbi irányítását, s bár a Szerb Segélyalap révén sikerült elkötelezni a közvéleményt a délszláv ügy mellett, a brit délszláv-barátok immáron a

brit politikai elitet akarták megnyerni elképzeléseikhez, amire annál inkább is szükség volt, mert a titkos szerződések felülvizsgálatára csak a szövetséges kormányok tehettek lépéseket. A propagandakampánynak 1916-ra sikerült gyökeresen megváltoztatnia a Szerbiáról kialakult képet, mindazonáltal a brit kormány továbbra sem tett hivatalos nyilatkozatot Jugoszlávia létrehozása mellett, kétségkívül igaz volt tehát Seton-Watson azon megállapítása, hogy „a brit közvélemény jóval a kormány előtt áll” a délszláv kérdés jelentőségének megítélésében (*Correspondence I.* 1976: 265). Míg a szerb kormány nyíltan elkötelezte magát a délszláv egyesülés eszméje mellett, „a szövetségesek teljes egészében gondosan elkerültek bármiféle beleegyezést ebbe a programba,” (ibid. 285) – írja a történész egy korabeli levelében.

A brit kormány vezetői a nyilvánosság előtt többször szót emeltek a délszlávok ügye érdekében, a délszlávok nagy-britanniai pártfogói viszont tetteket is látni szerettek volna az ékes-szólo beszédek mellett. (*New Europe*, no. 44, 1917. augusztus 16.: 142) A Szerbia dicsőítésének csúcspontját jelentő országos „Koszovó napi” megemlékezés 1916. júliusában nyitányát képezte annak a délszláv lobbinak, amely októberben a Nagy-Britanniai Szerb Társaság és a *New Europe* külpolitikai hetilap megalapításával öltött szervezett formát. A *New Europe* első száma harminckét oldalon és ötezer példányban (Jeszenszky 1997: 301) 1916. október 19-én látott napvilágot és hivatalos alapítói Seton-Watson, Steed, Burrows és Whyte⁴ voltak, de a fentebb leírtak szerint Masaryk is hozzájárult a folyóirat elindításához. A hetente megjelenő folyóirat nem rendelkezett állandó szerzőgárdával, bár a cikkek többsége Seton-Watson nevéhez kötődött, és rajta kívül a három másik alapító is publikált időnként a lapban. (Seton-Watson H. & C. 1981: 178–179) A személyi átfedések ellenére a *New Europe*-ot nem a Nagy-Britanniai Szerb Társaság szócsöveként hozták létre: amíg a Társaság a délszláv lobbival volt elfoglalva, addig a *New Europe* csapata egy nagyobb célért, az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlasztásáért küzdött, ami előfeltétele volt egy jugoszláv állam megteremtésének is.

A hetilap gyakorlati célja az volt, hogy a közvélemény befolyásolása révén nyomást gyakoroljon a szövetséges kormányokra a nemzetiségi elven nyugvó európai átrendezés elfogadása érdekében. (Hanak 1962: 179–180) Az első számban „Az Új Európa” címen közölt vezércikk egyértelművé tette alapítói eltökélt szándékát arra, hogy „leleplezzék a német háborús politika fő szándékait.” A programadó cikk szerint a szövetséges államok újságíróinak teret kell biztosítani a közös együttműködésre, hogy elgondolásaik révén hozzá tudjanak járulni a szövetségesek küzdelméhez, amelynek egyetlen célja csupán a – lap mottójául választott – teljes győzelem lehetett. (*New Europe*, no 1, 1916. október 16.: 1) A *New Europe* csoport fő érve a germanofób és antiszemita Steed azon érvelésén alapult, hogy a német világhuralmi törekvéseket, az ún. „a pán-germán tervet”, csak az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlasztásával és a kelet-európai nemzetiségi-kérdés rendezésével lehet megakadályozni. (Steed 1924: 125–126) Steed szerint Németország teljes katonai vereségének elkerülhetetlen előfeltétele volt az elnyomott nemzetek felszabadítása. (Hanak 1962: 181) A lap propagandájának alapkövét a „német-kártya” adta, nem véletlen tehát, hogy a pán-germán veszély, a német világhuralmi tervek, a Berlin–Bagdad vasútvonal és a „Mitteleuropa terv” rendszeresen visszatérő elemmé váltak a lap felületén. A nagyobb részben osztrák-barát brit konzervatívok meggyőzése érdekében a Habsburg Monarchiát megújulásra képtelen államként, II. Vilmos német császár bábjaként festették le, a tartós európai békét pedig csupán Ausztria–Magyarország feldarabolásával láttatták megvalósíthatónak. (Jeszenszky 1997: 301)

A *New Europe* a háború politikai és katonai történéseire a programjának megfelelő módon adott választ és egyértelműen a háború keleti megoldása mellett foglalt állást, amely a szövetséges erők szaloniki összevonását jelentette volna. (Hanak 1962: 183) 1916 novembere több

⁴ **Alexander Frederick Whyte** (1883–1970) újságíró és liberális párti brit képviselő volt, aki a Királyi Haditengerészetnél (Royal Navy) töltött be tisztséget az első világháborúban.

szempontból is jelentős változásokat hozott a háborúba merült Európa politikai életében: egyrészt új miniszterelnököt neveztek ki David Lloyd George személyében az Egyesült Királyság élére, másrészt Ferenc József, osztrák császár és magyar király hosszú uralkodás után elhunyt. Lloyd George – az Észak-Írország megteremtésében jelentős szerepet játszó – Edward Carsonnal együtt a korábbi Asquith-kabinet azon miniszterei közé tartozott, akiket Steed és Seton-Watson még nem kárhoztatott el, sőt kifejezetten pozitív véleménnyel voltak róluk. Az említett két politikus 1915-ben a szaloniki expedíció legnagyobb szószólói voltak a kormányon belül, Carson tiltakozásul Henry Herbert Asquith miniszterelnök Balkán-politikája miatt le is mondott a kormányban betöltött tisztségéről. (Hanak 1962: 92) Az új miniszterelnök és külügyminiszter kinevezésétől Henry Wickham Steed, Robert William Seton-Watson és elvbarátaik a külügyi célok és módszerek gyökeres változását várták: „a politikai helyzet [...] most sokkal biztatóbb köszönve a régi banda eltávolításának és azon erők gyarapodásának, akik rendelkeznek némi rálátással Közép- és Kelet-Európa ügyeire.” (*Correspondence I.* 1976: 287) A délszlávbarát brit lobbisták elsősorban a dualista dunai állam sorsáról kialakított álláspont felülbírálatát várták az új brit kormánytól, mivel – ahogy azt 1916. decemberében Seton-Watson a *New Europe*-ban kifejtette – a „győzelem annak felismerésén alapul, hogy addig nem lehet »Új Európa«, amíg Ausztria–Magyarország fel nem bomlasztatik. [...] a köd amely eddig a brit politikát övezte, Ausztria–Magyarország érintetlenül hagyásának sötét szándékának tudható be”, mindazonáltal az efféle „félmegoldások külpolitikánkban csak beláthatatlan katasztrófához vezethetnek.” (*New Europe*, no. 9, 1916. december 14.: 263–267)

A szövetségesek és Olaszország között 1915 áprilisában megkötött titkos londoni szerződés felülbírálása a békekonferenciáig a *New Europe* programjában szerepelt, nemcsak a cikkekben, de Seton-Watson és Steed memorandumaiban, kiáltványaiban és beszédeiben is gyakran előkerült. A hetilap kitartott amellett, hogy a szerződés területi szempontból káros rendelkezései, okot adva a küzdelemre, az olaszok ellen hangolta a Monarchia délszlávjait, akik az olasz győzelemben nem a szabadság eljövételét, hanem egyszerű impériumváltást láttak csupán. (*New Europe*, no. 40, 1917. július 19.: 7) Ennek megfelelően Seton-Watson az olasz-délszláv viszony kérdésében 1918 tavaszáig a *New Europe*-on keresztül tájékoztatta a nemzetközi olvasóközönséget a Nagy-Britanniai Szerb Társaság munkájáról. A csoportosulás eltökélt szándékában állt előmozdítani a délszlávok viszonyát az olasz és a román felekkel.⁵ A hivatalos alakuló ülésére két nappal a *New Europe* első számának megjelenése után, 1916. október 20-án került sor és arról a hetilap részletes beszámolóval szolgált. A gyűlést London főpolgármestere nyitotta meg, aki közhelyszámba menően méltatta a szerb nép odaadó és önfeláldozó magatartását a közös ügygel kapcsolatban, ugyanakkor beszédében mindemellett arra is rávilágított, hogy a Szerb Társaság céljai merőben új dimenzióba emelik a délszláv lobbít. Szavai szerint ezek a célok „elsősorban ismeretterjesztők, és másodsorban politikailag építő jellegűek”. A szervezet egyrészt be akarja emelni a köztudatba Szerbia eddig betöltött és a jövőbeli egyesült délszláv államban betöltendő szerepét az európai politika keretében, másrészt nyíltan a délszláv egység megvalósításáért száll síkra, miközben hozzá akar járulni az olasz-délszláv megegyezéshez is. Mivel a Nagy Háború kitörése előtt az Osztrák–Magyar Monarchia nem mutatott hajlandóságot a délszláv-kérdés rendezésére, így immáron ez a feladat a szövetségesekre hárult. (*New Europe*, no. 2, 1916. október 26.: 34–35) A *New Europe* hasáb-

⁵ A Nagy-Britanniai Szerb Társaság programja szerint az európai béke záloga a politikai és a gazdasági erők közötti egyensúly kialakításában és fenntartásában rejlik, s Szerbia Belgiumhoz hasonlóan egyik alapköve ennek az erőegyensúlynak. Amennyiben a 4 millió lakossal rendelkező Szerbia egy éven keresztül képes volt visszaverni az Osztrák–Magyar Monarchia támadásait, akkor a délszláv egysítés nyomán 8 millió lakossal bővülő ország komoly akadályt jelentene a német terjeszkedés számára, hiszen ezt az akadályt a „földrajzi kötélekek faji és nyelvi folytonossága erősítené meg.” (*Times*, 1916. szeptember 28.: 7)

jain idézett Evelyn Cromer, egykori egyiptomi főkonzul és az egyesület újonnan megválasztott elnöke a következőképpen mutatta be és indokolta meg a szervezet céljait: „A németek nem másra, mint világhatalomra törekednek, főképpen az által, hogy egy hatalmas birodalmat akarnak létrehozni, amely a Perzsa öböltől egészen a Baltikumig érne. [...] A jövőt illetően úgy véljük, hogy az egyik legjobb garancia arra, hogy a németek efféle ormóttan nagyravágásai idővel ne éledjenek újra, egy erős akadály felállítása lenne a nem német népek csoportjából, akik a jövőben óriási, legyőzhetetlen gátat képeznek majd a német terjeszkedéssel szemben. A délszlávok teljesen megfelelnek arra, hogy gátat alkossanak. [...] A Szerb Társaság fő célja így, hogy ösztönözze egy délszláv állam létrehozását.” (ibid, 37)

1917 ősze több szempontból is kedvezőtlen fordulattal járt a délszlávok ügyére nézve. Frano Supilo, a horvát emigráció legjelentősebb alakja, valamint Dr. Elsie Inglis, a szerbiai fronton önkéntes szolgálatot teljesítő doktornő betegség következtében elhaláloztak, az osztrák-magyar hadsereg Isonzónál áttörte az olasz vonalakat, Oroszországban pedig kitört az októberi forradalom. A központi hatalmak tűzszüneti egyezménye Oroszországgal 1917 decemberében, továbbá Lloyd George 1918. januári beszéde a brit háborús célokról és Woodrow Wilson amerikai elnök „Tizennégy pontja” az olasz-délszláv megegyezés katalizátorává váltak. Vittorio Emanuele Orlando olasz miniszterelnök 1918 januári londoni látogatása során felkereste Steed-et, aki két órán keresztül gyözködte az olasz államférfit arról, hogy Olaszország az elnyomott nemzetiségek szószólójává kell váljon, amennyiben be akarja tölteni a Monarchia megsemmisülése után keletkező hatalmi vákuumot Közép-Európában és a Balkánon. Steed érvelése szerint a „rövidlátó osztrákbarát cselszövések” az utóbbi hónapokban új hullámra kaptak a szövetségesek külpolitikájában, ezért az olasz-jugoszláv egyezmény megkötése mindkét fél számára létérdekké vált. Az elhangzottak szellemében az olasz kormány külön parlamenti bizottságot állított fel Andrea Torre-vel az élén, amely 1918. február végén Londonban megkezdte a hivatalos tárgyalásokat a Jugoszláv Bizottság küldötteivel. A tárgyaláson Steed, Seton-Watson és Evans tanácsadóként vettek részt, akiket akkor hívtak be a terembe, ha egy kérdésben fennakadás volt a felek között. (Steed 1924: 181–183) Az ötnapos tárgyalássorozat elfogadott pontjai nyomán került sor 1918. április 8–10. között Rómában „Az elnyomott nemzetiségek konferenciájára”, amellyel Olaszország hivatalosan is elk

ötelezte magát Ausztria–Magyarország felbomlására. Henry Wickham Steed elnöklése mellett lezajlott egyeztetésről az öt elkísérő Seton-Watson 1918. május elején „Az elnyomott nemzetiségek római kongresszusa” (The Roman Congress of Oppressed Nationalities) címmel tett közzé részletes beszámolót. (*New Europe*, 1918. május 2.)

A dunai birodalomra vonatkozó elképzeléséről a *New Europe* csoportnak hónapról hónapra a közvélemény szélesebb köreit sikerült meggyőznie (Jeszenszky 1997: 301), s idővel jelentős befolyással volt a brit külügyminisztérium fiatalabb alkalmazottaira is, akik azonosulni tudtak Seton-Watson és Steed eszméivel. (Arday 2005: 464) A hetilap volt az egyetlen olyan sajtótermék, amely kizárólag külpolitikával és a kelet-európai ügyekkel foglalkozott, és a többi szövetséges államban is széles körben olvasottá vált. (Hanak 1962: 176, 188) Az újság hasábjain számos, a brit kormány szolgálatában álló személy, parlamenti képviselők és a brit értelmiségiek publikáltak az emigráns nemzetiségiek mellett. „Habár kevesen voltunk, tudtuk, mit akarunk, meghatározott programmal rendelkezünk Európa átszervezésére, jól informáltak voltunk és készen álltunk vállalni a kockázatot [...] A szobám a *Times* hivatalában zárandokhelyé vált a Londonban élő ’külföldi barátok’ számára” – emlékezett vissza Henry Wickham Steed emlékiratában. (Steed 1924: 130)

1918. február közepén a brit kormány megbízta a híres sajtómágnást, Northcliffe lordot,⁶ hogy hozzon létre egy különálló részleget az ellenséges országok elleni propaganda megszerzésére. (Jeszenszky 1997: 305) A minisztériumi alosztály kialakításában Northcliffe teljesen Steed belátására bízta magát, aki szerint a németeket az 1918. márciusi kezdeti győzelmeik annyira magabiztossá tették a siker felől, hogy a propaganda teljesen hatástalan lenne velük szemben, ezért Ausztria–Magyarországot kellett megtörni, „mint a leggyengébb láncszem[et] az ellenséges országok között.” (Steed 1924: 187) Ugyancsak Steed tanácsára Northcliffe alkalmazta Seton-Watsont a minisztériumi alosztályon, ahol az ausztria-magyarországi szekció élére Steed és Seton került. Northcliffe a betegsége okán legtöbbször távol maradt a propaganda-alesztály munkájától, így távollétében a döntéseket egy nem hivatalos hattedágú bizottság hozta meg, amelynek Seton-Watson és Steed is tagjai voltak. A sajtómágnás révén Seton-Watson olyannyira szabad kezét kapott, hogy a minisztériumi jelentései és a *New Europe* cikkei gyakran szó szerint azonosak voltak, a propaganda-alesztály munkatársai pedig gyakorlatilag a *New Europe* programját akarták elfogadtatni a szövetséges kormányokkal 1918 tavaszától. (Seton-Watson L. & C. 1981: 260–261, 276–277)

A katarói matrözfelkelés (1918. február) után a szövetségesekben kétely merült fel, hogy a szociális türelmetlenséggel, felkelésekkel és nemzeti mozgalmakkal küszködő Monarchia képes lesz-e a bolsevizmus útját állni, így júniusban Lengyelország és Csehszlovákia létrehozása mellett döntöttek. (Banac 1984: 126–127) Az új irányvonal egyben azt is jelentette, hogy a külügyminisztérium elfogadta Seton-Watson azon tézisé, amely szerint a jugoszláv eszme a délszlávok nemzeti önrendelkezését testesíti meg (Stenton 2004: 122), így 1918 nyarától kezdve Steed és Seton-Watson azon munkálkodott, hogy a brit és a francia kormányok ne csak a csehszlovákok és a lengyelek, hanem a jugoszlávok mellett is nyilvános kötelezettséget vállaljanak. (*Correspondence* 1976: 327). Pašić csökönyös ellenállása, hogy a Jugoszláv Bizottságot a délszlávok képviselőinek ismerje el a szerb kormány mellett, bonyolulttá tette a délszláv elismerés folyamatát. (Banac 1984: 132)

Seton-Watson felismerve az elismerés elmaradásának veszélyeit, október 18-án a propaganda-alesztályon memorandumot fogalmazott meg a külügyminisztérium számára a javasolt délszláv politikával kapcsolatban. A javaslat szerint a brit kormánynak el kellene ismernie a Monarchia délszlávjait szövetséges nemzetként, csapataikat harcban álló szövetséges egységekként, a Jugoszláv Bizottságot pedig a Monarchia délszlávjainak politikai képviselőjeként. (*Correspondence* 1976: 355–356) A szerb kormány és a Bizottság közötti ellentéttel kapcsolatban Seton-Watson és Steed megpróbálta meggyőzni a brit felső vezetést arról, hogy a konfliktus azon nagy-szerb törekvésekből eredt, amelyek a szerb politikai gondolkodásban kisebbségben vannak, s gyakorlatilag Nikola Pašić-ra és körére korlátozódnak. A két délszláv lobbista azt sugallta és hitte is, hogy Pašić-nak Szerbián belül kevés támogatója van, és személyét a Monarchia szerbjei is visszautasítják. (Evans 2008: 180)

Seton-Watson „Szerbia választása” (Serbia’s Choice) címmel megjelent *New Europe* cikke már egyértelmű támadás volt Nikola Pašić és – a miniszterelnöki székben taktikai okokból 1918. decemberében őt váltó – Stojan Protić ellen: „A Pašić-Protić társulás konok visszautasítása, hogy a politikai hatalmat riválisaival megossza [...] veszélyes helyzetet eredményezett, amely felett a szövetséges kormányok, és a demokratikus nyugati közvélemény nem hunyhat szemet.” (*New Europe*, no. 97, 1918. augusztus 22.: 127) A történész úgy vélte, hogy az efféle politika árthat a délszláv egységnek, pedig Szerbiának egy olyan nagykoalícióra van

⁶ Lord Northcliffe 1908-ben vásárolta meg az egyik legjelentősebb közvélemény-formáló brit napilapot, a *Times*-t. Az újságnál dolgozó Steed gyorsan megnyerte az új tulajdonos bizalmát, aki hamar magáévá tette az újságíró azon meggyőződését, hogy Németország Európa ura akar lenni. (Steed 1924: 33)

szüksége, amelyben az összes párt mellett az ország legjelentősebb tudósai is helyet kapnának. Amennyiben a csehszlovákok elismerését a délszlávok elismerése követi majd, akkor Szerbiának nem csak az országon belül kell tudnia politikai és társadalmi egységet felmutatni, hanem a határon túli testvéreiket képviselő politikai erők előtt is. A cikkben a történész egyben emlékeztette a szerb miniszterelnököt, hogy az 1917. évi korfui egyezmény⁷ az egyenlőség elvén fogalmazódott meg, s a nyugati hatalmaktól csak ezen egyezmény szellemében várható el Jugoszlávia elismerése. A Pašić-Protić klikk nemcsak „a szövetséges ügy akadályozójának, hanem népe legjobb érdekei árulójának” tekinthető, amennyiben képtelen megérteni ezt. (*New Europe*, no. 97, 1918. augusztus 22.: 128) A cikkben a történész minden igyekezete ellenére is sikerült megsértenie a szerb miniszterelnököt: „Pašić úr lojalitása a [Karadorđević] dinasztiahoz és a szövetségesek ügyéhez gyanú felett áll, [mindazonáltal] túl öreg ahhoz, hogy levetkőzze magáról teljesen fiatalkorának fél-török szokásait.” (ibid. 127) A cikk a szerbiai helyzetet belső politikai csatározásnak kívánta láttatni, amely Seton-Watson azon téves elképzelésén alapult, hogy a szerb politikai elit elkötelezett híve volt a jugoszláv eszmének. Az írás a maga nemében egyértelmű beleszólás volt a szerb belpolitikai ügyekbe, amelyek leleplezésével próbált Seton-Watson nyomást gyakorolni a szerb vezetésre. (Evans 2008: 172)

A békekonferencia összehívásakor gyakorlatilag már létezett a délszláv állam.⁸ Bár az Egyesült Királyság csak 1919. június 2-án ismerte el a Szerb, Horvát, Szlovén Királyságot hivatalosan, maga a tény, hogy a szövetségesek nem emeltek kifogást az ellen, amiért a szerb békeküldöttség a békekonferencia első plenáris ülésén a „Szerb, Horvát, Szlovén Királyság” néven képviseltette magát a „Szerb Királyság” helyett, azt sugallta, hogy az elismerés nem fog akadályokba ütközni az antant hatalmak részéről. Ennek ellenére mind Nagy-Britannia, mind Franciaország júniusig várt az elismeréssel, hogy kiderüljön, mennyire életképes az új állam, s hogy az ideiglenes kormány mennyire tudja stabilizálni a Monarchiától elfoglalt területek belső állapotát. (Mitrović 2003: 54–55)

A délszláv állam elismerésével a nagy-britanniai délszláv-barátok politikai küzdelme befejeződött, a *New Europe* hetilap pedig célját teljesítve 1920-ban megszűnt. A hetilapnak óriási szerepe volt abban, hogy „a Közép-Európával kapcsolatos tájékoztatatlanságot az egyoldalú tájékozottság váltotta föl” (Jeszenszky 1997: 301) a szövetségesek körében, az oldalain megjelent írások túlnyomó része a nemzetiségek problémáival foglalkozott (Hanak

⁷ Az 1917. februári orosz forradalommal Szerbia elvesztette legfőbb diplomáciai támogatóját, a szövetségesek pedig titkos különbéke tárgyalásokba kezdtek Ausztria-Magyarországgal. Mindezek az események nem hagytak más lehetőséget Pašić számára, minthogy rendezze a konfliktust a Jugoszláv Bizottság tagjaival, így a szerb miniszterelnök korfui megbeszélésre imeghívta a Bizottság főbb vezetőit. A megbeszélés eredményeként született meg a korfui nyilatkozat a szerb kormány és a Bizottság között 1917. július 20-án. A korfui egyezmény értelmében a szerbek, horvátok és szlovénok egy alkotmányos királyságban kívánnak egyesülni a Karadorđević dinasztia uralma alatt, az államszerkezeti kérdéseket pedig egy későbbi Alkotmányozó Nemzetgyűlésre bízzák. (Banac 1984: 123–124; Evans 2008: 279)

⁸ 1918. október 8-án Zágrábban megalakult a Szlovén, Horvát, Szerb Nemzeti Tanács, amely a hónap végén kikiáltotta függetlenségét és elszakadását a Habsburg Birodalomtól. (Banac 1984: 127–128) A zágrábi Nemzeti Tanács nem volt képes az új állam védelmére, a parasztfelkelések és a fosztogatások miatt a délszláv területeken eluralkodott a káosz és az olasz csapatok is megindultak Trieszt, Fiume, valamint a dalmáciai Zadar birtokbavételéért. Hamar nyilvánvalóvá vált, hogy egyedül a szerb hadsereg rendelkezik megfelelő haderővel az olaszok megfékezésére és a belső állapotok helyreállítására. Ennek tükrében a Nemzeti Tanács november végén Belgrádba küldött delegációja végül a feltétel nélküli egyesülés mellett döntött. (Pavlowitch 2003: 36–41) 1918. december 1-jén kikiáltották a Szlovén, Horvát, Szerb Állam egyesülését a Szerb Királysággal, amelynek eredményeként megszületett a Szerb, Horvát, Szlovén Királyság.

1962: 181) és a háború utáni újrendezéshez Ausztria–Magyarország területi sérthetetlenségének feladását hangsúlyozta. A *New Europe* csoport közvetetten befolyással volt a háborús békerendezésre is, ugyanis elképzeléseik, érveik több esetben is támpontként szolgáltak a brit békedelegáció számára. A brit küldöttséget Seton-Watson és Steed propaganda-alesztálybeli munkatársai képviselték, ezért a békerendezés területi rendelkezései Seton-Watson határelképелéseinek a délszlávok számára legkedvezőbb változatát követték (Beretzky 2003: 80), Szerbiának juttatva a történész által „szürke zónaként” jegyzett Bácskát is.

Irodalom

- Arday, Lajos (2005) *Economics Versus Nationality. British Plans for Re-Shaping East-Central Europe in 1917–1919*. In: Kapronczay Károly (ed.) *Az Egyesült Királyság és Magyarország*. Budapest, Mundus.
- Banac, Ivo (1984) *The National Question in Yugoslavia*. Ithaca and London, Cornell University Press.
- Beretzky, Ágnes (2003) R. W. Seton-Watson és a trianoni békeszerződés (1918–1920). *Valóság*, vol. 46, no. 1, (2003. január).
- Evans, James (2008) *Great Britain and the Creation of Yugoslavia. Negotiating Balkan Nationality and Identity*. London and New York, Tauris.
- Hanak, Harry (1962) *Great Britain and Austria-Hungary During the First World War. A Study in the Formation of Public Opinion*. London, Oxford University Press.
- Jeszenszky, Géza (1994) *Az elveszett presztízs*. Budapest, Magyar Szemle.
- Mitrović, Andrej (2003) The Yugoslav Question, the First World War and the Peace Conference, 1914–1920. In: Djokić, Dejan (2003ed.) *Yugoslavism. Histories of a Failed Idea, 1918–1992*. London, Hurst.
- New Europe, The*. 1916–1919.
- Pavlovitch, Kosta Stevan (2003) The First World War and the Unification of Yugoslavia. In: Djokić, Dejan (2003ed.) *Yugoslavism. Histories of a Failed Idea, 1918–1992*. London, Hurst.
- Correspondence* (1976) R. W. Seton-Watson and the Yugoslavs. *Correspondence 1906–1941*. 2 vols. 1906–1918. London – Zagreb, University of Zagreb.
- Seton-Watson, Hugh and Christopher (1981) *The Making of New Europe. R. W. Seton-Watson and the Last Years of Austria-Hungary*. London, Methuen.
- Seton-Watson, Robert William (1943) *Masaryk in England*. Cambridge, University Press.
- Steed, Henry Wickham (1924) *Through Thirty Years, 1892–1922*. 2 vols. London, William Heinemann.
- Stenton, Michael (2004) Great Serbia in British Eyes, 1875–1991. In: Krestić, Vasilje Dj. (2004 ed.) *Great Serbia: Truth, Misconception, Abuses*. Belgrade, Cicero.
- Times*, The.
- Waterhouse, Michael (2013) *Edwardian Requiem. A Life of Sir Edward Grey*. London, Biteback.